

J & B & P – ett relationsreportage

1. Jörn

”Det finns två saker som människor säger när man berättar att man skriver om Jörn. Den ena är att han verkade vara en skitstövel. Den andra, som många återkommer till, är att han var charmig och karismatisk”, skriver Philip Teir i sin bok *J & B. Scener ur ett skenäktenskap*.

Redan dagen efter Jörn Donners död såg jag flera diskussionstrådar uppstå i mitt Facebook-flöde.

Men i stället för de vanliga socialmediala minnesorden med hjärtan och tårfyllda emoji tycktes skribenterna främst skriva om hur Donner hade förhållit sig till just dem.

Varför var det nu så viktigt vad han tyckte om oss? Om oss som hade träffat honom eller blivit utsatta för hans nyckfullhet?

De positiva kommentarerna var i absolut majoritet.

Det var nytt. Förr var det precis tvärtom.

Kommentarerna fortsätter i dagar och droppar in också veckor framåt. Ovanligt på Facebook, där ingenting lever länge.

Utom Jörn Donner?

Vad händer när mammutar dör, frågar Philip Teir i boken.

”Fastnar i permafrosten i tusentals år tills någon eventuellt gräver upp dem.

Med självutnämnda författarmammutar är det anorlunda.

Kanske öppnar man deras efterlämnade mejl och hittar oväntade saker.”

Kanske är det självutnämnda författarmammutars avsikt att läsarna fortsätter leta efter saknade pusselbitar som antyds i Donners oöverskådligt skrivna *Mammuten – efterlämnade handlingar* från 2013?

Närmast ”en tegelsten av spridda anteckningar” enligt Teir.

Trots att Donner själv lämnade scenen har han ingestans försvunnit.

Han var ytterst mån om sina hemligheter, men tog inte alla med i graven.

Varför skulle han ha gjort det?

Offentligheten måste få sitt, det såg han alltid till. Bara döden själv kunde han inte kontrollera. Inte ens en Jörn Donner kunde det.

Men han fixade att intresset för hans person överlevde honom.

Jörn Donner skulle skrocka belåtet för sig själv om han kunde läsa rubrikerna, intervjuerna, recensionerna och pressuppbådet kring boken.

Kanske hade han klappat Philip Teir på axeln, till synes lite förstrött: ”Jag försåg dig med en del skitbra material...”

2. Bitte

Philip Teir skriver: ”Ulrika [Bengts] och Bitte [Westerlund] är i farten med allt möjligt. De håller på med kulturtidskriften *Folkjournalen*. Det är en ambitiös tidskrift med vänsterlutning som vill introducera konceptet New Journalism i Svenskfinland, alltså ett slags journalistik med skönlitterärt grepp. Under en period är redaktörskapet praktiskt taget en livsstil för dem”.

Författaren Monika Fagerholm, som var då mycket aktiv inom litteraturstuderandenas ämnesförening Lycksalighetens ö, beskriver föreningens fester: ”Vi bjöd in en massa kändisar, för vi ville att det skulle bli ’glamouröst’. Vi ringde helt fräckt runt till sådana som MA Numminen (som kom), till Esa Saarinen (som inte kom). Det var inte meningen att de skulle läsa eller uppträda, en del gjorde nog det, andra skänkte bara glans och stämning”, skrattar hon.

Vi skriver den 12 mars 1983. Philip Teir: ”Festen ordnas i nya Studenthuset. Ulrika och Bitte kommer in mitt i festen ungefär och är redan lite salongsberusade efter att ha förfestat hemma. De har stora svarta borsalinhattar och ser dramatiska ut.”

Efter litet påtryckningar från redaktionskompisarna vågar Bitte sig fram till Donner och vill sälja *Folkjournalen*. Hon hade redan tidigare tänkt att hon skulle intervjua honom i *Studentbladet*, men varit för blyg att ta kontakt.

”Okej, säger Donner, nog kan jag köpa den.

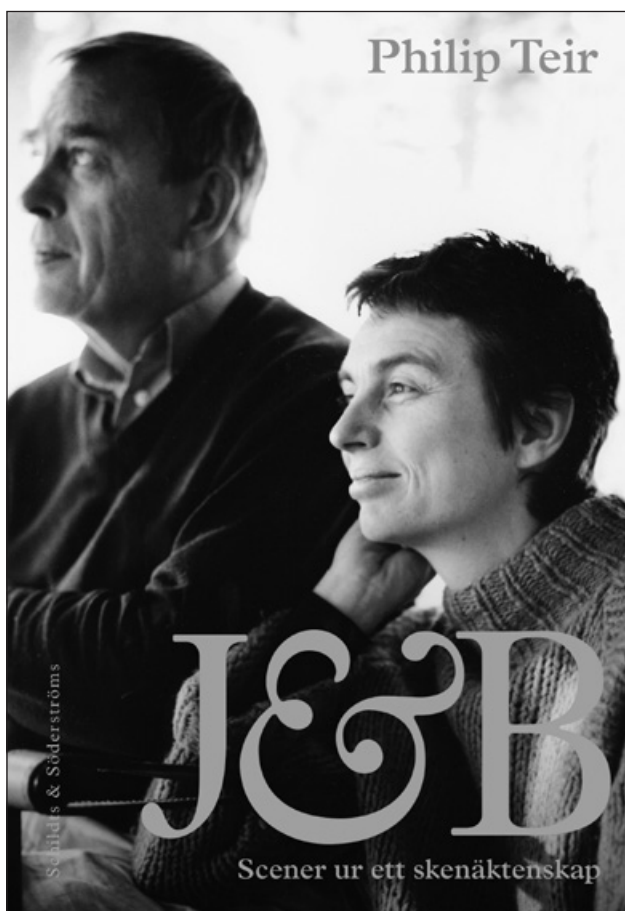
Och vem är du då? Är du skådespelare?

Nej, säger Bitte, det är jag inte.

Nå, vill du bli?

Nå, det vill jag nog inte.

Nå, vill du träffas i morgon?”

Sen gick Donner hem för se på *Dallas* på TV. Sa han.

Resten är historia.

Efter en mängd förvecklingar, missförstånd och litet intrigerande: ”De pratar mycket om journalistik, som intresserar Bitte. Om den radikala journalisten Egon Erwin Kisch som Jörn beundrat som ung vänstersinnad reporter, om reportagekonsten och om det ena och det andra.

Och om mat, för det visar sig att båda är väldigt intresserade av fisk. Jörn lagar ofta piggvar som han köper i Saluhallen.”

BITTES väninna May, hennes gymnasiebästis, säger till Bitte: ”Akta dig för honom. Han är farlig.”

Bitte är väldigt bra på detaljer, tycker Teir. Dessutom har hon ett gott minne och kan konsten att berätta en historia.

Den förmågan hade inte Donner. ”Han berättade fragmentariskt. Precis som han skrev, självcentrerat och ofta cirklande kring samma scener.

Med Bitte är det annorlunda. Hon minns vad hon hade på sig första gången hon träffade Jörn. Vad de

åt hemma hos honom på deras första träff. Och hon har en avväpnande förmåga att gå rakt på sak. Precis som Jörn är hon inte fin i kanten. Hon tycker om att chockera.”

Efter hans död har Bitte blivit besatt av att rota i sin mans förflutna. Det tillstår hon i flera intervjuer.

Hon är besviken, bedragen och för första gången svartsjuk, säger hon också.

Svartsjuka och förnedring, känslan att ha blivit kränkt och förminskad är starka drivkrafter. Ibland undrar hon också varför Jörn lämnat kvar så många mejl i sin dator.

Hon läser äntligen flera avsnitt ur *Mammuten*, där hon hittar en mängd antydningar om andra kvinnor i hans liv. Hon gräver till och med fram en hemlig personförteckning som ingen annan har känt till.

Historikern Katarina Pihlflyckt som fått uppdraget i all hemlighet antar att Donner ville ha registret för sitt eget bruk.

Jörn Donner ville inte ha något personregister för han ansåg att folk borde läsa hela boken på 1127 sidor och inte bara plocka fram avsnitt där just de själva är omnämnda.

Alla Bittes väninnor som Philip Teir intervjuar avråder henne att gräva vidare. De vill skydda henne.

Men kanske hennes idoga grävande i stället fungerar som en sorts terapi? Bitte är utbildad journalist, hon gick på andra årskursen på journalistlinjen i Social- och Kommunalhögskolan, när hon träffade Jörn Donner.

Bitte Westerlund går passionerat in för det mesta hon gör. Och hon har gjort mycket. Inom Slow Foodrörelsen. I jobbet som kulturproducent i Ekenäs för Pro Artibus. Den omtalade konstutställningen i den tomma sjukhusbyggnaden i Mjölbolsta. Åren med Bokkalaset, med författarintervjuer och moderation och initiativtagare till hundratals evenemang.

Och nu har Bitte gjort sin bästa journalistiska research någonsin. Kanske oavsiktligt. Ändå: idogt, ut hålligt, ja, proffsigt.

Utän Bittes upprättade ”tidslinje” hade Philip Teir inte kunnat skriva den här boken.

Att arbetet inte varit helt oproblemiskt var kanske oundvikligt när två så olika röster ska samarbeta.

Men de hörs. Läsarnas (eller marknadens?) förväntningar uppfylls.

3. *Boken*

Det var inte den här boken Philip Teir ville skriva. Han ville skriva om Jörn Donner med Jörn Donner.

Men slumpen, livets överdirigent, ingrep. Den här gången oåterkalleligt.

Philip Teir berättar om sitt intresse för Jörn Donner, mannen ”som hade så många järn i elden under sitt liv att det mest påminner om ett fullt operativt stålverk. Jörn har levtt ett helt sekel, varit i offentligheten sedan tonåren. Gjort film, reportage, rest runt hela världen. Bara böckerna är över 80. Materialet är överskådligt.”

Vad ska någon kunna skriva om Jörn som han inte själv redan skrivit?

Philip Teir vill ändå försöka. Han inleder en belägring av Donner som kommer att sträcka sig över nästan ett decennium. Att vara *Hufvudstadsbladets* nya (rekordunga) kulturchef väckte bara misstankar. Isen bryts först när uppskattningen av Teir blir synlig i medier som Donner sätter värde på.

Philip Teir hör till de avundsvärda människor som kan skriva både journalistiskt och skönlitterärt.

Boken *J & B. Scener ur ett skenäktenskap* är ett strålande journalistiskt reportage om Teirs upplevelser under odysseen inuti det Donnerska stålverket.

En resa som avslutas med en ordentligt bumpy roadtrip tillsammans med det oväntade resällskapet.

”Arbetet med Bitte har inneburit en häpnadsväckande och många gånger rolig resa. Men bitvis också svårnavigerad.” ”Bland alla skärvor Bitte samlat på sig [...] finns det en historia. Det är den vi försökt berätta här.”

Och berättar gör Teir, journalistiskt drivet – med författarens blick för detaljer, sinne för drama och insikt om berättelsens kraft.

Under samtalen med Donner tar Teir provokationerna med upphöjt lugn. De hör så att säga till spelet. Donner vill inte göra umgänget till en lättsam kaffe-stund.

Han vill bli förstådd. Teir förstår.

Till bokens förtjänster hör att Teir inte analyserar. Han skriver inte läsaren på näsan vad han eventuellt kommit fram till.

Läsaren får själv dra sina konklusioner om vad som gjorde Jörn Donner till den personlighet han var. Den hade – minst sagt – många sidor.

Redan 2011 avslöjade Philip Teir sin fascination av den osannolikt produktiva Donner i sin novellsamling *Akta dig för att färdas alltför fort*.

Titelberättelsen heter ”The Jörn Donner Appreciation Society” – en obetalbar och fyndig historia om två evighetslitteraturstudenter som i billigt-rödvinsrus och haschdimmor grundar en Facebookgrupp med samma namn. Snart har den över 12 000 fans.

Jag tycker fortfarande att den hör till det bästa som Philip Teir har skrivit. Man fnissar sig igenom den – lyckligtvis – rätt långa novellen. Även när man när man läser den på nytt.

I novellen beundrar ”Henrik” Donners dokumentärfiktiva arbetsmetod. Philip Teir använder galant samma stilgrepp, till exempel i sin senaste roman *Jungfrustigen*, kanske den bästa av hans romaner.

Likt Jörn Donner är Philip Teir en mångsysslare, har många järn i elden. Han grundade litteraturfestivalen Helsinki Lit, för han tyckte att det behövdes en internationell litteraturfestival. Den har blivit en succé. Känns fint att lyssna på litteratursamtal med författare från olika håll i världen som blivit översatta till svenska eller finska.

Likt Donner vill Teir blicka vidare utöver den finlandssvenska/svenska horisonten. Han följer också en donnersk arbetsdisciplin.

Han har berikat finlandssvenskan med ett nytt adjektiv eller attribut: ”odonnerskt”, vilket *Dagens Nyheter*s recensent också noterade i recensionen av novellsamlingen.

Glimtar i ögonvrån förekommer genomgående i boken *J & B*, som Svenskfinland, det övriga Finland och Sverige fortsätter att tala om. Trots att boken kom ut i maj och den finska översättningen i augusti.

Också för den här skribenten föll några klossar på plats.

Likt många kolleger har också jag blivit utskälld av Jörn Donner vid den första intervjun och några år senare mycket vänligt mottagen vid en lunch i hemmet på Fredsgatan.

Kanske likt en del andra har jag då och då funderat på hur han inrättade sitt liv. Inte ofta, men ibland.

Nu vet vi.

IRMA SWAHN

Philip Teir: *J & B. Scener ur ett skenäktenskap*. Schildts & Söderströms, 2023